

in prikupljivost angelov z angeli Guida Renija. In v resnici opazamo tu v primeri z dekoracijo prve kapele, da je slikar znatno napredoval, ne sicer toliko v svojem slikarskem naziranju, ki se je razvijalo v smeri proti baročnemu idealu, pač pa v tehniški spretnosti in obvladovanju zunanje forme. Medtem ko so kompozicije v kapeli palazza Porta še zelo preproste in skoraj siromašne, se tukaj slike polnijo z osebami; telesne pregibe, ki so bili ondi le priučeni in vsled tega trdi in okorni, gibljejo tukaj, se zdi, resnične notranje sile; pokrajina, ta stalna ovira v doseganju cilja, h kateremu je doba težila, se izgublja, ker se slikar bavi zlasti z osebami; barve so postale bolj bogate, kolorit bolj enovit. In vendar se v načelnem pojmovanju stenske dekoracije ni še nič spremenilo, zakaj posamezne slike so še vedno samostojne enote.

Ni pa več mogoče tega trditi o stropu. Videli smo, da se dosedanje stropne freske Quaglieve v resnici niso bistveno razlikovale od stenskih slik in da bi v navpični legi bile celo pravilnejše. V tem oziru se je zgodila l. 1694. načelna sprememba. Vnebovzetje Matere božje v kapeli Monta di Pietà (sl. 10.) ni nič več prostorno omejeno, dogodek se vrši v irealnem prostoru, slika je ustvarjena izključno za strop. Sprevod se začneja takoj nad stropom, ne na njem, in se dviga ne le v višavo slike, ampak se svobodno razvija v nebesni prostor navzgor. Ta dojem vzbuja v nas že zračna perspektiva, katero je slikar tukaj skrbno izdelal in tako poudaril, kakor še nikoli doslej: angeli z glasbilo spodaj so upodobljeni v jasnih obrisih, s krepkimi svetlobami in sencami, so še popolnoma telesni, čim bolj pa se sprevod dviga navzgor, tem manj postajajo obrisi ostri, nasprotje med obsvet-

ljenostjo in osenčenostjo se blaži, dokler slednjic ne preide ves pojav v čisto jasnino okrog sv. Trojice. S tem dejanjem je Quaglio benečansko načelo barvene dekoracije, vsaj kar se tiče poslikavanja stropa, v resnici zavržel.

V naziranju, da pomeni tako pojmovanje dejanski napredek proti baročnemu idealu in slovo od benečanskega slikarskega mišljenja, nas potrjuje primerjanje te slike s kakšno predmetno podobno sliko Paola Veronesa, od katerega je bil Quaglio v začetku svojega razvoja, kakor sem omenil, odvisen, na primer z Marijinim kronanjem (sl. 11.) v beneški Akademiji. Tudi ta slika nam predstavlja nerealen prostor, ki ni z ničemer natančneje določen, dejanje se vrši v oblakih neba. In vendar ni mogoče prezreti velikega razločka med to sliko in Quaglievim Vnebovzjetjem. Kronanje je ostalo kljub svojemu vizionarnemu značaju slika resničnosti, ki natančno izpolnjuje svoj okvir in ne kaže prav nobene težnje, da bi ga razdrila; na njej ni niti sledi tiste spirale gibanja v globino, ki je tako značilna za baročno slikarstvo, in kljub tolikim osebami in skupinam, ki so razpostavljene druga izza druge, je celotni vtis slike v očesu vendar povsem ploskovit. Kronanje se v bistvu prav nič ne razločuje od Paolovih poedin, samo pozorišče je drugo; vsaka teh slik je omejena barvena ploskev, obešena v omejenem prostoru v svrhu dekoracije. Funkcija Quaglievega Vnebovzjetja pa je druga: ta slika je raztrgala strop in je zgradila nad njim s svojim prizorom vizionarno kupolo; po nebeškem sprevodu, ki se v vijugi dviga navzgor, je slikar združil omejeni prostor stavbe z brezkončnim prostorom nad njo.

(Dalje.)

ZAPISKI

Slovstvo.

Oton Župančič: **Mlada pota**. Izdala in založila Omladina, tiskala Učiteljska tiskarna. 1920.

Velik sodoben dramatik pravi v uvodu k celotni izdaji svojih spisov, da je drama oblika prvotnega mišljenja na visoki razvojni stopnji. Tudi filozof misli prvotno, ko gradi svoj sistem logičnih konstrukcij. Ali filozof med prerekajočimi se glasovi svoje notranjosti odloča, dočim dramati ni za odločitve. Kje tedaj so meje drami, ki ji veljavne dramaturgije odmerjajo tako ozek

prostor, kje pojav vnanjega ali notranjega sveta, ki bi ga mogel izločiti iz te oblike mišljenja, ki je postala oblika umetnosti? Očitno je, da si ta dramatik osvaja vse vidno in nevidno življenje, da ga gnete v svojo obliko in da se v ti obliki izživlja. Župančičevim knjigam so na čelo zapisana vsa drugačna gesla. In vendar se zdi, da veljajo ti stavki tudi za njegovo delo s primerno izpremembo. Pred nekaj leti je v Revueji srečno opredelil sodobne poete: svojim pesmim ni našel imena — in po pravici! Župančič ni ne romancar, ne baladar, ne trubadur in ne poet prigodnik: vse mu

je pesem in pesem mu je vse. Vse — lirčno gledanje in pojmovanje, lirčno gledanje in pojmovanje — življenje. Če je lirika izrazit del slovenskega leposlovja in če je najizrazitejši zastopnik te lirike Župančič, potem je Župančič še kaj več: stl je obroč, ki je vanj uklenila liriko šola, razširil je pesem preko vseh veljavnih poetik, poneizmeril nje širino in globokost in si ž njo osvojil vsa obzorja.

Na tako pot ne more poet z običajnimi rekviziti: poznanje vseh tenkosti jezika, zmisel za ustrojstva narave in človeka, soduša, somisel, sostrah in soborba. Za tako pot treba celega človeka. In celega človeka ni brez filozofije. Tolikokrat pogrešano končno miselno ozadje Župančičevega stvarjenja je menda vendarle tu. Odločevati ni njegova naloga. Niha pa med nebom in peklom, poslušaj klice noči, rešuje zagonetke sfing, zapira se sam s seboj v nedostopne samote. Tam tenak in ubog izprašuje svoj obraz, kljuje lastni drob, puli vlakna. Visoko nad mali rod ga dvigne perot ptiča Samoživa, pojoče tolmači prikazni, nem stoji pred nerazrešnimi znamenji. »Hieroglif sem, ki pod stvarstvom stoji.« Kliče človeka, ali vihar mu raztrga klic. Zemlja polna slaščic, realno življenje, vkovano v nepremičen red, moreči zakoni vsakdanjosti ga uteše šele tedaj, ko spozna njih minljivost. Gotovo, samota, boleat, pogum so le spremljevalke. Rešiti problem moraš sam. Če te snov sama ne prepriča, da je Župančič izmeril že vse strani neba in da mu nič človeškega ni več tuje, te mora prepričati njegova beseda. Ta beseda »kot meč, svetlo nabrušen, i v ognju i strupu izkušena«, te prepriča, da Župančič ni šele na poti proti ciljem, temveč da se pogosto že vrača od njih. Ne tista resignacija, ki je lažnivo dete nedozorelih spoznanj, temveč ona druga, za popotnico dana človeku, ki je prehitro izmeril življenje in se mora vrniti vanj nazaj — gleda iz mnogih Župančičevih verzov. In ne poznam misleca, ki bi vpričo takih izkustev ne pristal vsaj na relativno etiko, ki bi se v posameznih slučajih med boljšim in slabšim ne odločil za boljše, dasi absolutno dobrega in absolutno slabega ne priznava.

Človek takega miselnega ustroja nikoli ne miruje. Umetnik s tako notranjo podobo se neprestano razvija. Odlaja in se bori, išče cest, izprašuje sebe in ljudi, hodi, blodi, prebuja se in se preraja in je drug, kadarkoli ga pogledaš. V celo mu stopa noga, odkrivajoč vedno nove svetove, spočenja vedno nove oblike, in kakor neumorno krči divjino in urejuje snov, mu je deviški kaos veren tovariš. V bolečinah raste, v novo moč raste in se rastoč preboleva. Ivan Cankar se je rogal tistim, ki so njegovo življenje delili na dobe. Ta ironična poteza in še mnogokaj mi je dokaz, da Ivan Cankar ni poznal rasti in njenih bolečin. Ivan Cankar se ni presnavljal, ker je cel prišel na svet. Predestiniran je stopil v življenje kakor vsi njegovi junaki in je umrl kakor ti nepreklican pred Bogom in pred ljudmi.

Pri Otonu Župančiču pa se je vse razvijalo. Njegove tri knjige so mejniki sloga prav tako, kakor so snovno tri nove zemlje, politično tri nove orientacije sil.

Odločno zapadno se lesketa Čaša opojnosti. V novejši francoski liriki se je bil mladi poet izšolal in obrusil tako, da »Kranjci« niso umeli niti njegovih umetniških namenov, niti njegove besede. Še mnogokdaj poznej se je Župančič vrnil v to šolo nazaj in je

prinesel iz nje zrejšemu občinstvu zrejšje plodove zapadnega pojmovanja umetnosti. Prav isti čas pa mu tudi narodno blago ni nič manj drago. Sveži izraz, prozorno dikcijo in »veseli takt« si izposoja pri pevcih, ki se peti niso učili, cele kitice jim jemlje iz ust in jih prilagodene vzporeja med svoje. In tako je ta prva knjiga še danes dvoživka, zgodovinsko zanimiva priča dveh razvojnih smeri, ki so se v poznejšem umetniku menda križale. Kar ga kot stilista odlikuje pred vsemi drugimi, pa je Župančič že v svojem prvem stihu: besedo ljubi zavoljo nje same, dehtivo in brez prestantka opazuje njeno obliko in se ogiblje vsega, kar diši po golem govorništvu, po nečimernem oličju, mahdravi zlorabi ali vodenem preobilju. Že v prvem stihu ga spoznaš po tem, kar modro zamolči, po deviških sredstvih, po izboru in omejitvi in zlasti po tistem zavedno umetniškem ustroju stavka, ki je izraz duha in slog hkrati.

Samosvoj je Župančič šele v drugi zbirki. Čvrst v spočetju, smel v oblikovanju jedva brzda prekipevajočo moč. Navadni delavnik — ne kak čestit praznik — navadni črni delavnik mu je vseh živih dan. Silne korenine požene njegovo drevo v domačo zemljo, mogočno se razraste njegov duh v slovenski preteklosti. Prešern, genij zapadajočega stoletja, mu je le člen v verigi, ki neprekinjena in plameneča drži iz zarje v zarjo in od dne do dne. Aleksandrov pade: rod, komaj spoznan, mu postane »trpeči milijon«, tla, ki so pila bratovo kri, sveta. In zdaj — ne prvič, ali najkrepkeje — prodre njegove pesnitve žar višje moči, žar tistega tujega elementa, ki ga sam imenuje »temno nad menoj oblast«. Plima in oseka njegovih umetniških zmožnosti, kakor jih prikazuje sam, vzbujata vtis, kot da je njegovo delo plod sile, ki ni popolnoma njegova, ali njegovi volji ni popolnoma pokorna, sile, ki pride in gre, kakor ji je drago. Prastara predstava tu oživi, da je poetova umetnost zamaknjenost, neka božja obsedenost, ki je poklic in neizbežna usoda hkrati. Izraz še smelo naskakuje predmet in ga pogumno grabi, ko že naznanjajo grško čiste črte in brezmadežne stavbe nekaterih umotvorov pesnikovo usredbo in poglobitev.

Dvo- in večstrok postane Župančičev stavek šele v Samogovorih. Pretežak, preobložen? Če je to res, potem so temu krivi stranski rovi, ki se odpirajo misli na njeni poti nepričakovano in ki jih misel zasleduje zato, da je popolnejša. Temu so krivi tisti trenutni domisleki, ki vodilno misel srečno zaokrožajo, ne da bi izgubili mik in značaj naključja. Temu je kriva želja, utelesiti idejo tudi z vsemi njenimi odtenki. Kajti kar tu poet oblikuje, ni več vnanji svet, to je sveta notranji, tisočoki obraz. Zastor se dvigne, in kar se razteza pred očmi, nedopovedno v barvi in prostoru, je pokrajina duše. Stvarjač postane obzirnejši do snovi, milejši v hotenju, neizmerno bogatejši v spoznanjih. Izpovedi, samogovori, izpraševanja vesti in razkranjanja duše: vse med štirimi stenami, pred samim seboj kot zrcalom, v odmevih lastnih besed. To še od daleč ni mistika. Vendar je ista pot, ki so jo hodili srednjeveški iskalci Boga, in je isti Bog, ki se je približeval in odmikal njim.

V Mladih potih je Oton Župančič te tri knjige strnil v eno. Pač je izbiral, bolj ali manj srečno, a zajel se je vsega. Izpremembe v besedilu ne motijo ubranosti, vendar nove besede in novi stih dišejo

drug zrak. Župančič bi se po tolikih letih ne smel popravljati. Tistega pa, kar živi in raste v njem, ti popravki niso zamorili. Kakor je bil doslej sam, tako tudi v razširjeni domovini nima vrstnika. Najsi so časi kakršnikoli in najsi je bodočnost našega jezika še tako temna, »maternica je moj grob« velja zanj i poslej.

Stanko Majcen.

Ivan Cankar: **Moje življenje**. Narodna knjižnica snopič 13—15. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. V Ljubljani 1920. — To je prva Cankarjeva knjiga, ki je ni sam izročil javnosti, zato gotovo zbirka ni tisto, kar bi bila, če bi prišla naravnost iz njegove roke. Prvo paberkovanje po pisateljevi zapuščini je in naslov najobširnejšega fragmenta »Moje življenje« se srečno prilega celi zbirki, ki je lepa enota, dasi ne vem, iz kakega razloga je neimenovani urednik uvrstil vanjo tudi »Isterskega osla«. Vsebinsko je knjižica značilnejša kot marsikako drugo Cankarjevo delo, u v o d v njegova dela je, ker često odpre na široko vrata v njegovo notranjost, obenem pa dokazuje, da zunanjega življenja za umetnika pravzaprav ni. Več kot gotovo je, da Cankar svojega »Življenja« ne bi bil nadaljeval, kljub temu, da to v XIV. poglavju obljubuje. »Novelist ne more pisati o svojem življenju. Če je kaj prida, je vsaka novela kos njega samega,« pravi sam v zadnjem poglavju (str. 66). Teh štirinajst fragmentarnih poglavij je štirinajst sličic in čim bolj proti koncu gredo, tem bolj nadevajo novelistično obličje — in nadaljnjim novelicam bi bilo treba vzeti samo naslov in nadaljevati poglavja — knjižica, bi imela isto lice. To ni Dichtung und Wahrheit — temveč pesnitev, katere osnovna struna je najbližja srcu — njegova mati in dom — ogrodje, ki je vtelesilo Cankarja človeka in povzročilo zgodnje socialno prebujenje. Tu že dobiva Cankarjev obraz poteze Petra Novljana in nazore hlapca Jerneja, tu vidimo že prve vzroke hrepenenja po Lepi Vidi. Ključ v nerazdeljivo bistvo Cankarjevo so ti odstavki, ki se jim žalibog tupatam pozna preveč podlistkarska oblika in naglica. Kot človek prezgodaj prebujen, kot umetnik zgodaj dozorel, to je tisti vzrok, ki daje danes toliko opraviti tistim, ki hočejo Cankarjevo osebo imeti pred seboj po svoji misli, tako ali tako. O umetniku »Moje življenje« ne govori, pa ga sam slutiš in luč odtod ti šine skozi vsa njegova dela.

Kar smo doslej pisali o Cankarju, se je vse vrtelo okrog gotovih miselnih točk, izraženih v obrabljanih superlativih in okrog čisto kodificiranih naslovov. Vse take sodbe stoje vedno pod zaščito enega dela javnega mnenja in niso prinesle še nič novega. Danes hočemo Cankarjev problem rešiti na debelo in poznejši literarni zgodovinar se bo zastoj ukvarjal nad polemičnimi podlistki Tavčar-Oblakovimi in bo ostrmel nad pamfletom Fr. Kovačiča. Vedno bolj uvidevamo, da je treba na tako delo s čistimi rokami pa tudi nihalo lastne osebe je treba odložiti. Cankarja ima danes slovenska zgodovina; ubiti ga ni mogoče, s superlativi pa tudi ne rešiti njegove umetnosti. Na sedanjem rodu je, da zbere in reši poizgube najpodrobnejši material o Cankarju človeku in resno znanstveno delo bo gradilo njegovo monografijo. Kdo pa danes more naenkrat zgrabiti vso dobo petindvajsetih let s celo evropsko duševnostjo in njenimi koreninami, iz katerih so vzrastli Jakobsen, Wilde, Maeterlinck in vsi drugi do

Rusov, vsi Cankarju dobri znanci? Je končno veliko vprašanje, če res vsi tisti naslovi, ki jih danes površno imenujemo, sklicujoč se na Cankarjevo umerjenost (contradictio in adiecto!) — značijo njegovo moč. Analiza prihodnosti bo najbrž pokazala, da ne.

France Koblar.

Dr. Ivo Šorli: **Sorodstvo v prvem členu**. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Slov. Večernic 73. zvezek 1919.

V dvaindvajsetih poglavjih z različnimi nadpisi nam riše pisatelj pot Jakoba Kosa, kmetkega sinu, ki je z rodno zemljo še v sorodstvu v prvem členu, kar že njegovi otroci niso več.

V solidnem, preprostem slogu gredo mimo nas postaje slovenskega inteligenta, ki si je mestu teologije izbral poklic političnega uradnika, v pisarnah in s poučevanjem živel življenje slovenskega jurista, ki se sam vzdržuje, resen, neverjetno priden ob vstopu na univerzo, ob izpitih in promociji pogledal v študentovsko življenje v Nemškem Gradcu in kot mlad doktor vstopil v politično službo na Primorskem.

Iz mladega doktorja, ki samega sebe občuduje v cilindru, salonski suknji, zlikanih hlačah, lakastih čevljevih itd., postane po kratki nevihti na domu, ko prejme zadnjo podporo iz očetove hiše, c. kr. praktikant Jacques Kos, ki izkuša pred aristokratskimi tovariši zatajiti svoje kmetško pokolenje in ga je očeta ob prvem obisku sram. V družini istrskega konteja Dagrija si dobi nevesto, lepø komteso Selmo, ki postane po kratkem »slepomišenju« njegova ljubeča žena. Ta je ideal, ki ga vse vzljubi — celo njena tašča — ko pride v moževo domačo vas na Ravnice in se spozna z njegovimi ljudmi. Zaradi denarnih vprašanj — mož ne dobi pričakovane dote — vstane med Jakobom Kosom in Selmo prvi in edini oblak, ki pa tudi kmalu izgine, tako da je pisatelj stavek ob koncu te povesti »... kogar je enkrat življenje vzelo v svojo visoko šolo, ta njegovih naukov ne zabi nikdar več« in vse govorjenje o »končanem« življenju velika sentimentalna beseda ob malih, skoraj biografičnih dogodljajih.

Izmed vseh oseb se je pisatelju po mojem mnenju najbolj posrečil oče glavnega junaka.

Mnogo življenjskega modrovanja je v tej knjigi, mnoga lepa misel, mnog vzgojni smoter za naše ljudstvo. Vse izzveni v nauk o ljubezni in zaupanju, ki naj veže vse, ki smo izšli od naše rodne zemlje: kmeta, delavca in gospoda.

Kakor sem rekel: velikih konfliktov in dogodkov v povesti ni. Pisatelj je hotel biti vsem razumljiv, zato je vse visoke vrhe dejanja opilil in zlikal, vse tako pregledno razpredelil in uredil, da čutiš povsod, kako je v trudu, pisati za Mohorjevo družbo, zabrisal vse tople barve, zatajil pristnost svojega mišljenja in izraza in nam podal to zgodbo tako, da te ob branju ne prestando jezi, zakaj se tako pretvarja — ko bi mu vsega tega ne bilo treba.

Tako je ta povest tipična mohorjanska povest, kakor jo je kritika družbi že večkrat očitala.

Recept za take povesti je sledeč: Vzemi fabulo kakršnokoli, glej, da konec obrneš na dobro stran, izogibaj se velikih dejanj, čustev in misli, vse naj gre takole srednjo pot. Tuintam kaka materina solza,